«Μπορεῖ ὁ ὅρος “*πίστη*” νά ἐκφράζει τόν σύγχρονο ἄνθρωπο τῆς ἐπιστημονικῆς ἐξέλιξης καί τῆς ἔρευνας;»

Ὁμιλία του Πανοσιολογιωτάτου Ἀρχιμανδρίτου Βασιλείου Παπαδάκη, Ἡγουμένου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Ρωμαίας Ρεθύμνης, κατά τόν Κατανυκτινό Ἑσπερινό τῆς Κυριακῆς Α΄ Νηστειῶν, 5ης Μαρτίου 2023, στόν Ἱερό Μητροπολιτικό Ναό τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου πόλεως Ρεθύμνης.

Σεβασμιώτατε,
Σεβαστοί Πατέρες,
Ἀγαπητοί ἐν Χριστῷ ἀδελφοί

Εἶναι πολύ μεγάλη ἡ δοκιμασία πού διέρχεται ἡ πατρίδα μας τήν τελευταία ἑβδομάδα μέ ἀφορμή τό πολύνεκρο σιδηροδρομικό δυστύχημα στά Τέμπη. Λόγοι καί αἴτια ἄγνωστα καί ἀκατάληπτα σέ μᾶς, γνωστά δέ μόνο στήν ἀνεξιχνίαστη σοφία καί πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἐπέτρεψαν νά βυθισθεῖ στό πένθος ὁλόκληρο -καί ὄχι μόνο- τό ἑλληνικό ἔθνος μας.

Θεωρῶ ὡς χρέος μου, πρίν ἀρχίσω τήν σημερινή ὁμιλία, νά ἐκφράσω τήν μεγάλη μου συγκίνηση, καί κυρίως τίς θερμές καί ἐγκάρδιες εὐχές μου γιά τήν ἀνάπαυση τῶν θυμάτων στήν ἀγκαλιά τοῦ Κυρίου μας καί στήν μακαριότητα τῶν δικαίων. Θά ἤθελα ἀκόμη νά εὐχηθῶ τήν ταχύτατη ἀνάρρωση τῶν τραυματιῶν, ἀλλά καί τήν ἐξ ὕψους παρηγοριά καί ἐνδυνάμωση τῶν οἰκείων τῶν θυμάτων τῆς πρωτοφανοῦς αὐτῆς τραγωδίας.

Ἡμέρες πένθους, προβληματισμοῦ καί περισυλλογῆς γιά ὅλους μας οἱ πρῶτες αὐτές ἡμέρες τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς ἐξ αἰτίας τῆς θυσίας τόσο πολλῶν -νέων στήν πλειοψηφία ἀτόμων- πού ἄφησαν τήν τελευταία τους πνοή μέ ἕνα αἰφνίδιο καί συνάμα βίαιο θάνατο. Ἴσως τό σημερινό θέμα μας γιά τήν πίστη μας στόν Τριαδικό Θεό καί Δημιουργό μας νά ἀπαλύνει τόν πόνο ὅλων μας καί νά μᾶς βοηθήσει νά ὑπερβοῦμε τήν μεγάλη αὐτή δοκιμασία.

Νοιώθω ἐπίσης τήν ἀνάγκη νά ἐκφράσω τίς βαθύτατες εὐχαριστίες καί τήν εὐγνωμοσύνη μου πρός τόν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη μας κ. κ. Πρόδρομο γιά τήν ἰδιαίτερα τιμητική πρόσκλησή του νά μιλήσω στό σημερινό Κατανυκτικό Ἑσπερινό, ἀλλά καί γιά ὅλη γενικότερα τήν ἀγάπη, τήν ἐμπιστοσύνη καί τήν πατρική μέριμνα πού δείχνει στήν ἐλάχιστότητά μου κατά τόν πρῶτο χρόνο τῆς θεοφιλοῦς ποιμαντορίας Του στήν Ἱερά μας Μητρόπολη.

Σήμερα ἑορτάζουμε μία πολύ μεγάλη ἑορτή τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἡ Ἑορτή τῆς Ὀρθοδοξίας καθιερώθηκε τό ἔτος 842 καί ἀπό τότε κάθε χρόνο, τήν πρώτη Κυριακή τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἑορτάζουμε τήν ἀναστήλωση τῶν ἱερῶν εἰκόνων, ἑνός πραγματικοῦ θριάμβου τῆς Ὀρθοδοξίας πού σήμανε τήν ὁριστική παύση μιᾶς ἰδιαίτερα δεινῆς γιά τό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας αἱρέσεως, τῆς Εἰκονομαχίας.

Ἡ Εἰκονομαχία δέν ἦταν μία αἵρεση πού ἁπλά καί μόνο δέν ἀποδεχόταν τήν προσκύνηση τῶν ἱερῶν εἰκόνων, τίς ὁποῖες ἐξομοίωνε μέ τά εἴδωλα, ἀλλά μία πολύ δεινότερη αἵρεση, ἡ ὁποία πολεμοῦσε εὐθέως πλῆθος ἱερῶν Παραδόσεων τῆς πίστεώς μας καί ἔπληττε τήν Ὀρθόδοξη θεολογία, ἀμφισβητώντας ἀκόμη καί τό σπουδαιότερο δόγμα της, τήν ἐνανθρώπιση τοῦ Θεοῦ καί Δημιουργοῦ μας.

Ἡ σημερινή ἑορτή τῆς Κυριακῆς τῆς Ὀρθοδοξίας καί ἡ ἀνάμνηση τῆς θυσίας μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας προκειμένου νά διαφυλάξουν ἀνόθευτες ὅλες τίς ἀλήθειες τῆς πίστεως καί τίς ἱερές Παραδόσεις τῆς Ὀρθοδοξίας μᾶς δίνουν σήμερα ἀφορμή γιά ἕνα προβληματισμό γιά τόν ὅρο *"πίστη"*, τόν ὁποῖο οἱ Ὀρθόδοξοι χριστιανοί χρησιμοποιοῦμε.

Τό θέμα λοιπόν πού θά προσπαθήσω νά παρουσιάσω στήν συνέχεια θά εἶναι, ἐάν "μπορεῖ ὁ ὅρος *"πίστη"* νά ἐκφράζει τόν σύγχρονο ἄνθρωπο τῆς ἐπιστημονικῆς ἐξέλιξης καί τῆς ἔρευνας".

Ὅπως ὅλοι γνωρίζουμε, οἱ Ὀρθόδοξοι χριστιανοί ὀνομαζόμαστε καί πιστοί ἐξ αἰτίας τῆς πίστεώς μας στόν Τριαδικό Θεό, τόν Δημιουργό καί Σωτήρα μας. Λέμε χαρακτηριστικά ὅτι λατρεύουμε τόν Θεό, στόν Ὁποῖο πιστεύουμε καί ὄχι ὅτι λατρεύουμε τόν Θεό, τόν Ὁποῖο βλέπουμε ἤ γνωρίζουμε. Πιστεύουμε λοιπόν στόν Θεό, στήν Τριαδικότητά Του, στήν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν, στήν αἰώνια ζωή, στήν βασιλεία τῶν οὐρανῶν καί τήν αἰώνια κόλαση, στό ὅτι ἡ ψυχή μας σέ

ἀντίθεση μέ τό σῶμα εἶναι ἀπό τήν φύση της ἀθάνατη, καθώς καί σέ πολλά ἄλλα οὐράνια, θεῖα καί ὑπερβατικά μυστήρια, σέ δογματικές δηλαδή καί θεολογικές ἀλήθειες πού ὑπερβαίνουν κατά πολύ τήν ἀνθρώπινη νόηση καί τίς αἰσθήσεις μας.

Πράγματι, ὅπως τονίζει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, στήν *παροῦσα* ζωή «*περιπατοῦμεν διά πίστεως οὐ διά εἴδους*» (Β΄ Κορ. ε΄, 7), δέν βλέπουμε δηλαδή πρόσωπο πρός πρόσωπο τόν Θεό, ὅπως θά μᾶς πεῖ σέ ἄλλη του Ἐπιστολή, ἀλλά Τόν βλέπουμε μόνο μέ τά μάτια τῆς πίστεως· καί προσθέτει ὁ ἱερός Παῦλος: «*Τώρα, σ᾽ αὐτή τήν ζωή ὑπάρχει ἡ πίστη... Διότι τώρα βλέπουμε σάν μέσα σέ καθρέπτη θαμπά καί τόσο ἀτελῶς, ὥστε νά μᾶς μένουν πολλές ἀπορίες καί ἐρωτηματικά* (γιά τά οὐράνια δηλαδή καί θεῖα μυστήρια πού προαναφέραμε), *τά ὁποῖα δέν μποροῦμε νά τά ἐξηγήσουμε. Τότε ὅμως* (στήν μέλλουσα ζωή) *θά δοῦμε φανερά καί καθαρά, διότι θά δοῦμε κατ᾽ εὐθείαν πρόσωπο πρός πρόσωπο* (τόν Δημιουργό μας). *Τώρα γνωρίζουμε μόνο ἕνα μέρος τῆς ἀληθείας· τότε ὅμως θά λάβουμε τήν τέλεια γνώση*» (Α΄ Κορ. ιγ΄, 12-13).

Ὁ χριστιανός λοιπόν σ᾽ αὐτή τήν ζωή πορεύεται μέ τήν πίστη πού τόν ὁδηγεῖ στήν γνώση τοῦ Θεοῦ καί τήν κοινωνία μέ τόν Θεό. Ἡ πίστη, ὅπως τονίζει καί πάλι ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἶναι «*ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων*» (Ἑβρ. ια΄, 1). Ἡ πίστη δηλαδή εἶναι ἀπόδειξη, εἶναι βεβαιότης γιά πράγματα πού δέν βλέπονται μέ τά σωματικά μάτια. Ἡ πίστη ὅμως φέρνει τέτοια πληροφορία, τέτοια σιγουριά γι᾽ αὐτά στόν πιστό, σάν νά τά βλέπει καί νά τά ἀντιλαμβάνεται μέ τίς σωματικές του αἰσθήσεις.

Ἡ πίστη εἶναι ταυτόχρονα καί ἡ ζωντανή, ἡ πραγματική ὕπαρξη αὐτῶν πού ἐλπίζουμε νά λάβουμε, νά βιώσουμε, νά γνωρίσουμε. Ἡ πίστη ὅμως καί τά μελλοντικά, παρά τό ὅτι τώρα δέν ὑπάρχουν δίπλα μας, τά κάνει στήν ψυχή τοῦ πιστοῦ σαφῆ καί χειροπιαστά, σάν νά ὑπῆρχαν ἀπό τώρα.

Ἑπομένως μέ τήν πίστη κατορθώνουμε δύο πράγματα: Πρῶτον, πιστεύουμε ὅτι ὑπάρχουν, ὅτι εἶναι ἀληθινά, καθώς καί ὅτι πραγματικά συνέβησαν κάποια πράγματα, τά ὁποῖα δέν μπορέσαμε νά τά ζήσουμε καί νά τά γνωρίσουμε. Δεύτερον, πιστεύουμε ὅτι θά πραγματοποιηθοῦν κάποια πράγματα, τά ὁποῖα τώρα δέν ὑπάρχουν μπροστά μας.

Γιά παράδειγμα πιστεύουμε ὅτι ὑπάρχει ὁ Τριαδικός Θεός, ὅτι ὁ Χριστός ἔκανε θαύματα καί ἀναστήθηκε. Πιστεύουμε ἐπίσης ὅτι θά γίνει ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν καί οἱ δίκαιοι θά εὐφραίνονται αἰώνια στήν οὐράνια βασιλεία.

Ἡ πίστη εἶναι ἡ δυναμική ἐκείνη πού μᾶς παρέχει ὅλες τίς γνώσεις γιά τά πνευματικά, ἀόρατα καί ὑπερβατικά μυστήρια τῆς θεολογίας μας. Γιά τούς πιστούς, σύμφωνα καί πάλι μέ τόν ἀπόστολο Παῦλο, τά ἀόρατα καί μή βλεπόμενα εἶναι ἀπόλυτα βέβαιο ὅτι ὑπάρχουν, ὅπως ὑπάρχουν καί αὐτά πού βλέπουμε. Οἱ πιστοί εἶναι τόσο καλά πληροφορημένοι γιά ὅσα δέν βλέπουν, τά ἔχουν τόσο καλά κατανοήσει, σάν νά τά ἔχουν δεῖ μέ τά ἴδια τους τά μάτια. Τά ἐλπιζόμενα ἐπίσης βιοῦνται ὡς ὑπαρκτά καί παρόντα, καί σέ ἄμεση ἐπαφή καί κοινωνία μέ τούς πιστούς (Β' Κορ. δ', 18). Γι᾽ αὐτό οἱ ἅγιοι Πατέρες θεωροῦν ὅτι ἡ πίστη εἶναι ἡ πρό τῆς γνώσεως γνώση.

Παρά ταῦτα ἡ τόσο ἁπλή αὐτή φράση, *"πιστεύω στόν Θεό"*, ἐγείρει πάντοτε, ἰδιαίτερα ὅμως στίς ἡμέρες μας -στίς ἡμέρες τῆς ἐπιστημονικῆς ἐξέλιξης καί τῆς ἔρευνας- πάρα πολλά ἐρωτήματα. Πράγματι, στήν ἐποχή μας πού τά ἐπιστημονικά ἐπιτεύγματα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἐντυπωσιακά, ἐπιτεύγματα πού στηρίζονται στήν παρατήρηση, τό πείραμα καί πάνω ἀπό ὅλα τήν ἀπόδειξη καί τήν τεκμηρίωση, εἶναι δύσκολο ἕως ἀδύνατο γιά τόν ἄνθρωπο νά ἀποδεχθεῖ τόν ὅρο πίστη. Ὁ ἄνθρωπος, τό προικισμένο μέ πολλά χαρίσματα πλάσμα τοῦ Θεοῦ, ἀλλά καί μέ τήν δυνατότητα νά σκέφτεται λογικά, προσπαθεῖ διαρκῶς νά χρησιμοποιεῖ μέ ὀρθό τρόπο τήν λογική του, ὥστε νά προοδεύει, νά ὁδηγεῖται σέ διαρκῶς νέες κατακτήσεις καί νά ἐπιλύει τά πολυποίκιλα προβλήματα τῆς ζωῆς του, πατώντας πάντοτε σέ στέρεο ἔδαφος, στό ἔδαφος τῆς ἀπόδειξης.

Κατά συνέπεια ἡ εὔλογη ἀπορία πολλῶν συνανθρώπων μας, ἀνθρώπων πού δέν πιστεύουν, ἀλλά ἀκόμη καί ἀνθρώπων πού θέλουν νά πιστεύουν στόν Θεό, εἶναι ἡ ἑξῆς:

Πῶς εἶναι δυνατόν νά ἀποδεχθῶ καί νά πιστεύσω σέ κάτι, χωρίς νά μπορῶ νά ἀποδείξω τήν ὕπαρξή του μέ τούς δύο τρόπους γνώσεως πού κάθε ἄνθρωπος διαθέτει, τίς αἰσθήσεις καί τήν νόηση;

Πῶς εἶναι δηλαδή δυνατόν νά πιστεύσω σέ κάτι πού οὔτε ἐγώ, ἀλλά οὔτε καί κανείς ἄλλος μποροῦμε νά τό δοῦμε ἤ νά ἔχουμε

ὁποιαδήποτε ἄλλη ἐμπειρία του μέσω τῶν ἀνθρωπίνων αἰσθήσεων, ἀλλά οὔτε ἐπίσης μποροῦμε, κάνοντας ὀρθή χρήση τῆς λογικῆς μας, νά ἀποδείξουμε τήν ὕπαρξή του μέ ἐπιστημονικές ἀναλύσεις καί ἐπιχειρήματα;

Τό πρόβλημα μάλιστα ἐπιτείνεται, ἐάν ἀναλογισθοῦμε ὅτι ὁ χριστιανισμός δέν ἀπαιτεῖ πίστη σέ κάτι πού μπορεῖ ἔστω κάποια στιγμή νά γίνει ἀντιληπτό στίς αἰσθήσεις μας ἤ στίς αἰσθήσεις κάποιων ἀξιόπιστων προσώπων ἤ νά γίνει κάποτε ἀντικείμενο ἐπιστημονικῆς ἔρευνας καί παρατήρησης, ἀλλά ἀπαιτεῖ πίστη σέ πλῆθος ἀπό ὑπερβατικά μυστήρια, σέ ἀλήθειες δηλαδή πού ὑπερβαίνουν κατά πολύ τήν ἀνθρώπινη νόηση καί τίς αἰσθήσεις μας.

Δέν ἀπαιτεῖ γιά παράδειγμα πίστη στήν ὕπαρξη ἑνός γεγονότος, ἑνός πολέμου, τοῦ ὁποίου ἡ ὕπαρξη μπορεῖ κάποτε μέ κατάλληλα ἱστορικά στοιχεῖα νά ἀποδειχθεῖ. Ἀντιθέτως, ἀπαιτεῖ πίστη σέ ὑπερβατικά μυστήρια, σέ ἀλήθειες δηλαδή πού ποτέ δέν πρόκειται νά γίνουν ἀντικείμενο ἐπιστημινικῆς ἔρευνας καί ἀπόδειξης, καθώς ὑπερβαίνουν κατά πολύ τήν ἀνθρώπινη νόηση καί λογική, ὅπως γιά παράδειγμα τήν δημιουργία τοῦ κόσμου ἀπό τόν Θεό, τήν Τριαδικότητα τοῦ Θεοῦ, τήν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν σωμάτων, τήν οὐράνια βασιλεία καί τήν αἰώνια κόλαση.

Στούς ἀνωτέρω συλλογισμούς δυστυχῶς βασίζεται καί τό βασικότερο ἐπιχείρημα τῆς ἀθεΐας: Ἐφόσον δέν μποροῦμε νά δοῦμε τόν Θεό ἤ νά ἀποδείξουμε τήν ὕπαρξή Του, μποροῦμε *"διανοητικά"*, *"λογικά"*, *"ἐπιστημονικά"* σκεπτόμενοι νά ἰσχυρισθοῦμε ὅτι δέν ὑπάρχει Θεός. Ἀρνούμενοι δηλαδή πολλοί ἄνθρωποι νά πιστεύσουν καί νά ἀποδεχθοῦν ὁ,τιδήποτε εἶναι ἀόρατο ἤ ὑπερβατικό, ὁ,τιδήποτε δηλαδή δέν μποροῦν νά δοῦν μέ τά μάτια τοῦ σώματος ἤ ὑπερβαίνει τήν νόησή τους καί δέν μποροῦν μέ ἐπιστημονικά τεκμηριωμένες ἀναλύσεις νά ἀποδείξουν ὅτι ὑπάρχει, φθάνουν στό σημεῖο, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, *«νά ἀρνηθοῦν ὅλα τά δόγματα τῆς ἀληθινῆς πίστεώς μας. Ὅσοι πιστεύουν μόνο σέ ὅ,τι βλέπουν, ἀμφιβάλλουν καί δυσπιστοῦν σέ ὅ,τι ἔχει σχέση μέ τήν ὕπαρξη τοῦ Θεοῦ, τῶν Ἀγγέλων καί τῆς ἀθάνατης ψυχῆς μας»* (P.G.57, 215).

Σύμφωνα μάλιστα μέ τόν ἴδιο Ἅγιο, οἱ ἄνθρωποι αὐτοί προβάλλουν ἐνστάσεις καί ἀμφισβητήσεις, ὅπως τίς ἑπόμενες: *«Ποιός*

κατέβηκε ἀπό τόν οὐρανό γιά νά μᾶς βεβαιώσει ὅτι ὁ Θεός δημιούργησε τό σύμπαν; Ποιός ἦλθε ἀπό τόν ἅδη γιά νά μᾶς κάνει γνωστά, αὐτά πού συμβαίνουν στήν κόλαση; Ἀπό ποῦ εἶναι φανερό ὅτι ἔχουμε ἀθάνατη ψυχή;» (ἔνθ᾽ ἀνωτ.). *«Ποιός ἀναστήθηκε ἀπό τούς νεκρούς;»* (P.G.48, 1009). (P.G.62, 315). *«Ποιός ἐπέστρεψε ἀπό τόν ἄλλο κόσμο καί μᾶς διηγήθηκε τί συμβαίνει ἐκεῖ;»* (P.G.61, 462).

Ἄς προσπαθήσουμε λοιπόν νά ἀπαντήσουμε στίς ἀνωτέρω, ἀλλά καί σέ ἄλλες παρόμοιες ἐνστάσεις καί ἀπορίες, χρησιμοποιώντας τά κατάλληλα ἐπιχειρήματα, πάνω ἀπ᾽ ὅλα ὅμως τήν κρυστάλλινη διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ἀρχικά θά πρέπει νά ἀναφερθοῦμε στόν πολύ σημαντικό λόγο, γιά τόν ὁποῖο ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός δέν θέλησε νά ἀποδειχθεῖ ἡ θεότης Του στούς ἀνθρώπους οὔτε μέ ἀποδείξεις πού βασίζονται σέ ἐπιστημονικές ἀναλύσεις καί λογικά συμπεράσματα, ἀλλά οὔτε καί μέ τήν φανέρωση τῆς θεϊκῆς Του δόξης, τοῦ ὑπερφυοῦς μεγαλείου καί τῆς δυνάμεώς Του στίς αἰσθήσεις τους.

Πράγματι, ὁ Τριαδικός Θεός μας δέν θέλησε νά ἀποδεικνύεται στούς ἀνθρώπους ἡ ὕπαρξή Του εἴτε μέσω τῆς νοήσεως εἴτε μέσω τῶν σωματικῶν αἰσθήσεων, πράγμα πού σημαίνει ὅτι ὁ Κύριός μας ἀπέρριψε καί τούς δύο αὐτούς βασικούς τρόπους ἀποκτήσεως τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως. Ὅσο καί ἄν προσπαθήσει δηλαδή κανείς, δέν θά κατορθώσει οὔτε νά ἀποδείξει τήν ὕπαρξη τοῦ Θεοῦ μέ ἐπιστημονικά ἐπιχειρήματα, ἀλλά οὔτε καί νά δεῖ καί νά γνωρίσει τόν Θεό καί Δημιουργό μας διά τῶν σωματικῶν του αἰσθήσεων.

Ὁ βασικός λόγος γιά τόν ὁποῖο ὁ Θεός δέν θέλησε ἡ ἀνθρώπινη νόηση καί οἱ αἰσθήσεις μας νά ἀποτελέσουν μεθόδους θεογνωσίας, εἶναι ὁ ἑξῆς: Ἐάν ἡ ὕπαρξη τοῦ Θεοῦ ἦταν δυνατόν νά ἀποδειχθεῖ μέ λογικά ἐπιχειρήματα καί ἐπιστημονικές ἀναλύσεις, τότε ὅλοι μας θά ἤμασταν ἀναγκασμένοι νά Τόν ἀποδεχθοῦμε καί νά Τόν λατρεύσουμε ὡς Θεό. Ὅπως δέν μπορεῖ κάποιος νά πεῖ ὅτι ἕνα σύν ἕνα κάνει τρία, καί γενικότερα νά ἀρνηθεῖ τά ἐπιτεύγματα τῆς ἐπιστήμης, διότι θά θεωρηθεῖ παράφρων, ἔτσι καί ἐμεῖς δέν θά εἴχαμε σέ μία τέτοια περίπτωση τό δικαίωμα νά ἀμφισβητήσουμε τήν ὕπαρξη τοῦ Θεοῦ.

Κάτι ἀνάλογο θά συνέβαινε καί ἐάν ὁ Δημιουργός τοῦ σύμπαντος παρουσιαζόταν στούς ἀνθρώπους μέ ὅλη Του τήν

μεγαλοπρέπεια, ὅπως θά ἐμφανισθεῖ κατά τήν Δευτέρα Του ἔνδοξη Παρουσία. Δέν θά μποροῦσε νά ὑπάρξει κάποιος πού νά ἔβλεπε, ὅσο αὐτό εἶναι δυνατόν, μέ τά αἰσθητά του μάτια τόν Ἴδιο τόν Θεό μπροστά του καί νά ἀρνιόταν τήν ὕπαρξή Του, νά τολμοῦσε νά ἀρνηθεῖ νά Τόν προσκυνήσει. Ἐάν ὁ Θεός ἦταν ὁρατός, ὅπως ὁ ἥλιος, θά ἦταν παντελῶς ἀδύνατο σέ ὁποιοδήποτε ἄνθρωπο νά ἀμφισβητήσει τήν ὕπαρξή Του.

Ὅμως ὁ Θεός δέν θέλησε ποτέ νά περιορίσει, πολύ περισσότερο νά συνθλίψει ἤ νά ἀφανίσει τήν ἐλευθερία μας, τήν ὁποία ὁ Ἴδιος δώρησε στόν ἄνθρωπο καί τήν ὁποία σέβεται ἀπόλυτα. Κάθε τρόπος καί μέθοδος προσεγγίσεως καί γνώσεως τοῦ Θεοῦ πού θά μποροῦσε νά δεσμεύσει τό αὐτεξούσιο καί τήν ἐλεύθερη βούληση τοῦ ἀνθρώπου, δέν εἶναι ἀποδεκτός ἀπό τόν Δημιουργό μας.

Ἡ ἀγάπη τοῦ ἀνθρώπου στόν Θεό, ἡ ἀποδοχή, ἡ προσκύνηση, ἡ λατρεία, ἡ ἐμπιστοσύνη, ἡ ὑπακοή πρέπει νά εἶναι ἀποτέλεσμα ἐλεύθερης ἐπιλογῆς καί νά προϋποθέτουν τήν ἄνευ ἐξαναγκασμοῦ συμμετοχή τοῦ πλάσματος· διότι μόνο τότε ἔχουν ἠθική ἀξία· μόνο τότε ἀποτελοῦν ἀρετή.

Ἀντιθέτως, ἐάν ἡ ἀγάπη, ἡ ἀποδοχή, ὁ σεβασμός, ἡ προσκύνηση, ἡ λατρεία, ἡ ἐμπιστοσύνη, ἡ ὑπακοή πρός τόν Θεό προέκυπταν εἴτε ἀπό τό ἀναγκαῖο συμπέρασμα τῆς διανοητικῆς ἱκανότητος τοῦ ἀνθρώπου εἴτε ἀπό τήν ἐπιβολή ἐπί τῶν αἰσθήσεών του, αὐτό θά σήμαινε τήν καταστρατήγηση τῆς ἐλευθερίας του. Κάτι τέτοιο ὅμως ἀντίκειται ὁλοκληρωτικά στήν κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου, στήν μεταξύ πολλῶν ἄλλων δηλαδή δωρεά τοῦ Θεοῦ πρός τόν ἄνθρωπο, ὥστε νά ἔχει τήν δυνατότητα νά ἐπιλέγει τελείως ἐλεύθερα τίς πράξεις του καί ὄχι πιεζόμενος ἀπό ἐξωτερικούς παράγοντες, ὅπως τό μεγαλεῖο τοῦ Θεοῦ, τό κάλλος τοῦ παραδείσου ἤ τήν δριμύτητα τῆς κολάσεως.

Τέτοιου εἴδους λοιπόν ἀγάπη ἤ λατρεία πού νά βασίζονται στόν ἐξαναγκασμό καί τήν βία δέν ἐπιθύμησε ποτέ ὁ Θεός. Γιά νά διαφυλαχθεῖ ἑπομένως ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, τό τόσο μεγάλο αὐτό δῶρο τοῦ Θεοῦ πρός τό δημιούργημά Του, πρέπει ὁπωσδήποτε ὁ Θεός νά ἐμφανισθεῖ σέ ἐμᾶς, ὅπως ἀκριβῶς ἔχει ἐμφανισθεῖ, καί νά εἰσαγάγει τήν ὁδό τῆς πίστεως ὡς βασικό τρόπο θεογνωσίας,

ἀποφεύγοντας, ἐπαναλαμβάνουμε, τούς δύο βασικούς τρόπους τῆς ἀνθρώπινης γνώσεως, τήν νόηση καί τίς αἰσθήσεις.

Ἡ πίστη, σέ ἀντίθεση πρός τίς αἰσθήσεις καί τήν νόηση, εἶναι ἡ δράση τῆς ἐλευθερίας τοῦ δημιουργήματος. Ὅταν λέμε ὅτι πιστεύουμε στόν Θεό, ἐπιχειροῦμε μία κατάφαση πού ἀπαιτεῖ μία ἐπιλογή, μία ἀπόφαση, μία προσωπική συμμετοχή καί συγκατάθεση. Γι᾽ αὐτό ἀκριβῶς ὁ χαρακτήρ τῆς πίστεως εἶναι ἠθικός καί προσδίδει στήν ἐνέργεια αὐτή τῆς καρδιᾶς μας ὑπέροχη ἀξία.

Ἀντιθέτως, ὅταν ὁ ἄνθρωπος γνωρίσει κάτι, τότε τό ἀποδέχεται εἴτε τό θέλει εἴτε ὄχι. Ὅταν ἀποκτήσει τήν ἀντικειμενική λεγόμενη γνώση γιά κάποιο πράγμα, ἡ γνώση αὐτή εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπό ἐκεῖνον, εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπό τήν θέλησή του, δηλαδή ἀπό ὁποιουδήποτε εἴδους ἐλεύθερη ἐπιλογή. Εἶναι στήν πραγματικότητα *"ἀντικειμενική"* καί ἐγώ -τό ὑποκείμενο- ἔχω τήν δυνατότητα *ἁπλά* καί μόνο νά τήν παραδεχθῶ, νά τήν οἰκειοποιηθῶ.

Ὁ Υἱός λοιπόν τοῦ Θεοῦ ἐμφανίσθηκε κατά τήν πρώτη ἐπί τῆς γῆς παρουσία Του, ὄχι μέ ὅλο Του τό μεγαλεῖο, ὄχι ὡς Παντοκράτωρ, ἀλλά μέ ἀνθρώπινη μορφή, προσπαθώντας νά ἑλκύσει τούς ἀνθρώπους νά Τόν ἀγαπήσουν, νά Τόν ἐμπιστευθοῦν καί κυρίως νά πιστεύσουν ὅτι εἶναι ὁ ἀληθινός Υἱός τοῦ Θεοῦ, δίνοντας τρεῖς κυρίως *"ἀποδείξεις"* γιά τήν θεότητά Του:

Πρῶτον, τήν τελειότητα τῆς διδασκαλίας Του, ἡ ὁποία ἐκφράζει ἀπόλυτα τόν ἄνθρωπο, καθώς ταυτίζεται ὁλοκληρωτικά μέ τήν φωνή τῆς συνειδήσεως, τόν ἔμφυτο ἐσωτερικό δηλαδή νόμο, πού ὁ Θεός ἔχει δωρήσει στό πλάσμα Του, τόν ἄνθρωπο. «*Ποτέ δέν μίλησε ἔτσι ἄλλος ἄνθρωπος*» (Ἰω. ζ', 45-46), ἀναφέρει ὁ εὐαγγελιστής Ἰωάννης ὅτι ἔλεγαν οἱ ἁπλοί ἄνθρωποι πού ἄκουγαν τόν Ἰησοῦ, οἱ ὁποῖοι ἔνοιωθαν τεράστια ψυχική ἀνάπαυση ἀπό τήν ταύτιση τῆς διδασκαλία τοῦ Κυρίου μας μέ τήν φωνή τῆς συνειδήσεώς τους.

Δεύτερη ἀπόδειξη γιά τήν θεότητα τοῦ Κυρίου μας ἦταν τά ποικίλα θαύματα πού τέλεσε ὁ Ἰησοῦς καί ἕως καί σήμερα οἱ μαθητές Του· θαύματα ὅμως, τά ὁποῖα γίνονται πλέον σέ πολύ περιορισμένο βαθμό, διότι διαφορετικά ἕνα ἐνδεχόμενο πλῆθος θαυμάτων στήν καθημερινότητα θά ὁδηγοῦσε καί πάλι σέ ἕναν ἔμμεσο ἐξαναγκασμό

γιά νά ἀποδεχθοῦμε καί νά λατρεύσουμε τόν Θεό, καί σέ μία ἀντίστοιχη σημαντική ἐλάττωση τῆς ἀξίας τῆς πίστεώς μας.

Τρίτη τέλος ἀπόδειξη γιά τήν θεότητα τοῦ Κυρίου μας εἶναι ἡ θαυμαστή ἐσωτερική ψυχική ἀλλοίωση καί ἀνάβαση πού διαχρονικά ὁ κάθε πιστός βιώνει διά τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μέσα στήν πνευματική καί μυστηριακή ζωή τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ τελευταία αὐτή ἀπόδειξη εἶναι τό κρυφό μυστικό γιά κάθε ἄνθρωπο ξεχωριστά καί ἀναφέρεται στίς ἐσωτερικές πνευματικές ζωντανές καί δυνατές ἐμπειρίες, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν δωρεά τοῦ Θεοῦ καί ὁδηγοῦν τόν ἄνθρωπο σέ μία μυστική κοινωνία καί γνωριμία μέ τόν Δημιουργό τους, πού ἐπιβεβαιώνει μέ τόν καλύτερο τρόπο τήν ὀρθότητα τῆς πίστεώς μας καί τήν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ.

Μέ τούς τρεῖς ἑπομένως αὐτούς τρόπους ὁ Ἰησοῦς προσπάθησε νά δώσει ἐπαρκεῖς *"ἀποδείξεις"* γιά τήν θεότητά Του στούς ἀνθρώπους, ἑλκύοντάς τους, ἐπαναλαμβάνουμε, πρός τήν ἀγάπη Του μέσω τῆς πίστεως καί ὄχι μέσω τῆς ἐπιβολῆς ἐπί τῶν αἰσθήσεων ἤ μέσω τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως.

Ὁ ἄνθρωπος λοιπόν καλεῖται νά πιστεύσει ὅτι πίσω ἀπό αὐτά πού βλέπει, ἀκούει καί μαθαίνει, κρύβεται ὁ Θεός καί Πλάστης μας· καλεῖται νά ἀποδεχθεῖ τήν ἀξιοπιστία τοῦ Ἰησοῦ· καλεῖται νά ἐρευνήσει ὅσα ἀποδεικτικά στοιχεῖα τῆς θεότητός Του μᾶς πρόσφερε ὁ Ἰησοῦς καί, ἀφοῦ τά ἀξιολογήσει, νά Τόν ἀγαπήσει, νά Τόν πιστεύσει καί νά Τόν ἀποδεχθεῖ ὁλοκληρωτικά, ἀλλά συγχρόνως καί τελείως ἐλεύθερα· καλεῖται νά προσκυνήσει Ἐκεῖνον, πού μέ τήν ἀπεριόριστη σοφία καί δικαιοσύνη Του σέβεται στό ἔπακρο τό χάρισμα τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας, τό ὁποῖο ὁ Ἴδιος μᾶς δώρησε.

Αὐτό ἀκριβῶς εἶναι τό κομβικό σημεῖο πού ἔρχεται νά ἀπαντήσει σέ ὅσους μειώνουν τήν ἀξία τῆς πίστεώς μας, σέ ὅσους ἀμφισβητοῦν τόν χριστιανισμό ἐξ αἰτίας τῶν ἀνεπαρκῶν -κατά τήν γνώμη τους- λογικῶν ἀποδείξεων πού ἀποδεικνύουν τήν θεία του καταγωγή καί τήν θεοπνευστία του.

Ἄς ἀπαντήσουμε ὅμως τώρα καί στίς ποικίλες ἐνστάσεις, πού προαναφέραμε, γιά τήν ἀξία τῆς πίστεως.

Ὅταν ἀναπτύξουμε μέ κάποιους ἀνθρώπους διάφορα -καί κυρίως θεολογικά- ζητήματα, τά ὁποῖα εἶναι ἀδύνατο νά γνωρίσουν

καί νά ἐξερευνήσουν μέ τίς αἰσθήσεις ἤ μέ τήν λογική, καί τούς ἀναφέρουμε ὅτι γιά νά τά ἐννοήσουν ἀπαιτεῖται νά ἔχουν πίστη, τότε αὐτοί χαμογελοῦν, μᾶς κοιτάζουν λίγο εἰρωνικά καί ρωτοῦν: *"Πῶς μπορῶ νά πιστεύσω σέ πράγματα, τά ὁποῖα οὔτε βλέπω οὔτε κατανοῶ οὔτε μπορῶ νά ψηλαφίσω; Εἶναι ἡ πίστη -ἰδιαίτερα στίς ἡμέρες μας- ἀντάξια τῆς λογικῆς ἑνός ἀνθρώπου;"*

Χωρίς νά θέλουμε νά ὑποβαθμίσουμε τήν ἀξία τῆς ἐπιστήμης καί τῆς λογικῆς, θεωροῦμε ὅτι ὅσοι ἔχουν μία τέτοια ἄποψη, δέν ζητοῦν τίποτε ἄλλο, παρά νά συλλάβουν μέ τά χέρια τους τόν ἀόρατο καί πνευματικό κόσμο, καί νά μετρήσουν μέ ὑλικά μέτρα καί σταθμά, ἐκεῖνο πού ὑλικά εἶναι ἀσύλληπτο. Ἔχουν τήν ἀπαίτηση νά γνωρίσουν τόν πέρα τοῦ ὁρατοῦ πνευματικό κόσμο, καί μάλιστα μέ τά πενιχρά μέσα πού διαθέτουμε, μέ τίς χονδροειδεῖς, σύμφωνα μέ κάποιους ἐπιστήμονες, αἰσθήσεις καί δυνατότητές μας.

Ἀλλά γιά νά γίνει κατανοητό ὅτι ἡ πίστη εἶναι πράγματι ἀντάξια τῆς ἀνθρώπινης λογικῆς, ἄς δοῦμε τί εἶναι γενικότερα ἡ πίστη, ποιά σημασία ἔχει στήν καθημερινή μας ζωή καί ἄν εἶναι ἀναγκαία γιά ὅλους μας.

Ἐκτός ἀπό τούς δύο τρόπους ἀποκτήσεως τῆς γνώσεως πού προαναφέραμε, τήν νόηση καί τίς αἰσθήσεις, ὑπάρχει μία ἀκόμη διάκριση στούς τρόπους ἀποκτήσεως τῆς γνώσεως· ὑπάρχει ὁ ἄμεσος καί ὁ ἔμμεσος τρόπος γνώσεως.

Στόν ἄμεσο τρόπος γνώσεως ἀποκτῶ γνώση περί ἑνός πράγματος διά τῆς προσωπικῆς μου πείρας καί ἀντιλήψεως, ἐπειδή τό βλέπω, τό ἀγγίζω, τό ἐρευνῶ. Κατ᾽ αὐτό τόν τρόπο, διά τῆς ἐνεργείας τῶν πνευματικῶν μου δυνάμεων, σχηματίζω τήν πεποίθηση καί τήν βεβαιότητα περί κάποιου πράγματος. Στήν περίπτωση αὐτή λοιπόν δέν χρησιμοποιοῦμε πλέον τήν λέξη *"πιστεύω"*, ἀλλά τήν λέξη *"γνωρίζω"*.

Ὁ ἄλλος τρόπος ἀποκτήσεως γνώσεως εἶναι ἔμμεσος. Γιά παράδειγμα ἔχουμε ἕνα γεγονός, τό ὁποῖο πραγματοποιήθηκε πρίν ἀπό πολλά χρόνια ἤ πολύ μακρυά ἀπό ἐμᾶς ἤ ὅταν ἀπουσιάζαμε ἀπό ἕνα συγκεκριμένο μέρος. Πῶς θά ἀποκτήσουμε τήν γνώση γιά τό γεγονός αὐτό ἤ τήν βεβαιότητα ὅτι ὄντως πραγματοποιήθηκε; Φυσικά μόνο ἐάν δώσουμε ἐμπιστοσύνη, πιστεύσουμε δηλαδή στούς λόγους

καί τίς ἀποδείξεις αὐτόπτου ἤ ἀξιοπίστου μάρτυρος, ένός γιά παράδειγμα ἱστορικοῦ, μελετητοῦ, δημοσιογράφου ἤ φίλου.

Πίστη λοιπόν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ἡ προσωπική ἐμπιστοσύνη σέ κάποιο ἄτομο, ἡ ὁποία ὅμως ἐδράζεται στήν ἀξιοπιστία του καί βασίζεται στήν γνώση τοῦ ἤθους καί τοῦ χαρακτῆρος τοῦ προσώπου πού ἐμπιστευόμαστε. Ἡ πίστη αὐτή δέν σημαίνει ἀπαραίτητα ἐπιπολαιότητα ἤ τυφλή εὐπιστία.

Πίστη μπορεῖ ἐπίσης νά θεωρηθεῖ μία ἀνεξακρίβωτη μέν πεποίθηση, μία βεβαίωση ὅτι ὑπάρχει ἄγνωστη, μή ἀντιληπτή διά τῶν αἰσθήσεων ἤ ὑπερβατική πραγματικότης, ἡ ὁποία ὅμως δέν εἶναι ἀναγκαῖο νά εἶναι δεισιδαιμονία, παραλογισμός, εὐπιστία σέ ὑποκειμενικές φαντασίες καί γενικότερα κάτι τό αὐθαίρετο ἤ τό τυχαῖο. Ἡ πίστη σέ κάτι μή ἀντικειμενικά αἰσθητό, ὅπως ἀναλυτικά θά δοῦμε καί στήν συνέχεια, δέν ἀντίκειται στήν λογική, ἀλλά μόνο στίς αἰσθήσεις.

Προφανῶς συμφωνοῦμε ὅτι ὑπάρχει διαφορά μεταξύ τῆς πίστεως καί τῆς γνώσεως. Ἡ διαφορά ὅμως αὐτή δέν ἔγκειται στό γεγονός ὅτι διά μέσω τῆς πίστεως ἀποκτοῦμε μικρότερη βεβαιότητα, ἐνῶ διά τῆς γνώσεως μεγαλύτερη. Ἡ διαφορά ὑπάρχει μόνο ὡς πρός τόν τρόπο πού ἀποκτᾶται ἡ βεβαιότης αὐτή. Διότι, ἐνῶ στήν γνώση ἀποκτοῦμε τήν βεβαιότητα μόνοι μας διά τῆς προσωπικῆς μας ἀντιλήψεως, στήν πίστη τήν βεβαιότητα αὐτή μᾶς τήν παρέχει ἡ ἀξιόπιστη μαρτυρία κάποιου ἄλλου. Ἐάν λοιπόν ἐκεῖνος στόν ὁποῖο πιστεύουμε, ὁ φίλος, ὁ γιατρός, ὁ ἐπιστήμων, ὁ δάσκαλος, ὁ ἱστορικός εἶναι ἀπόλυτα ἀξιόπιστος, ἡ πίστη μας τότε γίνεται ἀσφαλής καί βέβαιη, καί εἶναι ἐξίσου ὀρθή, σταθερή καί ἀκλόνητη, ὅπως στήν περίπτωση πού ἀποκτοῦμε τήν γνώση διά τῆς προσωπικῆς μας ἀντιλήψεως.

Ἀπό τά ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι ἡ πίστη εἶναι βεβαιότης, ἡ ὁποία στηρίζεται σέ κάποια ἀξιοπιστία καί ὅτι ἡ πίστη διαφέρει ἀπό τήν γνώση μόνο κατά τόν τρόπο, κατά τόν ὁποῖο ἀποκτᾶται αὐτή ἡ βεβαιότης, ὄχι δέ καί ὡς πρός τό περιεχόμενο. Πίστη πού βασίζεται στήν ἀξιοπιστία ένός σοβαροῦ μάρτυρος εἶναι ἐξίσου ἔγκυρη μέ τήν προσωπική μας γνώση ἤ ἔμπειρία.

Ἂς γίνουμε ὅμως πιό σαφεῖς: Ὑπάρχει τεράστιος ἀριθμός γνώσεων, τίς ὁποῖες δέν ἀποκτοῦμε διά τῆς προσωπικῆς μας ἀντιλήψεως, ἀλλά ἔμμεσα, δηλαδή διά τῆς πίστεως· θά μπορούσαμε μάλιστα νά ποῦμε ὅτι στήν καθημερινότητα τά περισσότερα πράγματα τά μαθαίνουμε διά τῆς πίστεως, τήν ὁποία, ἐπαναλαμβάνουμε, πολλοί ἄνθρωποι ἐπιμένουν νά ἀπαξιώνουν καί νά εἰρωνεύονται.

Ἀρχικά ὅλα σχεδόν τά γεγονότα τῆς καθημερινῆς μας ζωῆς στηρίζονται στήν πίστη. Διά τῆς πίστεως τό παιδί ἀποδέχεται τούς γονεῖς του. Διά τῆς πίστεως στούς λόγους τοῦ καθηγητοῦ ὁ μαθητής ἀποκτᾶ τίς διάφορες γνώσεις. Διά τῆς πίστεως πρός τόν γιατρό ὁ ἀσθενής δέχεται τό φάρμακο, χωρίς νά φοβᾶται ὅτι θά τόν βλάψει. Διά τῆς πίστεως στά ἐπιτεύγματα τῆς ἐπιστήμης ταξιδεύουμε, γιά παράδειγμα μέ τό ἀεροπλάνο, χωρίς νά φοβόμαστε ὅτι θά χάσουμε τήν ζωή μας. Διά τῆς πίστεως πρός τά συμβολαιογραφικά καί ἄλλα δημόσια ἤ ἰδιωτικά ἔγγραφα ἀγοράζουμε, πωλοῦμε, κληρονομοῦμε, δανείζουμε, ἐργαζόμαστε καί κάνουμε ὁ,τιδήποτε ἄλλο στήν καθημερινή μας ζωή. Χωρίς πίστη δέν θά μποροῦσε νά ὑπάρξει ὀργανωμένη ἐργασία καί ἐμπόριο.

Ἀκόμη καί ἡ γεωργία, ἡ πιό ἁπλή καί συνηθισμένη ἐργασία, στηρίζεται στήν πίστη, καθώς ὁ γεωργός ὑποβάλλεται σέ τόσους κόπους, πιστεύοντας ὅτι ἡ γῆ μέ τήν συνέργεια τῶν καταλλήλων καιρικῶν συνθηκῶν θά ἀνταποκριθεῖ θετικά στίς θυσίες του καί θά τόν ἀνταμείψει μελλοντικά.

Ὅμως οὔτε καί ἡ ἐπιστήμη θά μποροῦσε νά ὑπάρξει, ἐάν δέν πιστεύαμε στό ἀξιόπιστο τῆς φύσεως καί τῶν νόμων της. Ἡ πίστη ἀποτελεῖ βασική πηγή τῶν γνώσεών μας, ὄχι μόνο στήν καθημερινή μας ζωή, ἀλλά καί στίς ἐπιστημονικές καί φιλοσοφικές μας γνώσεις. Ἔχουμε ἄραγε ἀναρωτηθεῖ, γιά παράδειγμα στήν Ἱστορία ἤ τήν Γεωγραφία, πόσες ἀπό τίς γνώσεις μας βασίζονται στήν πίστη; Ἀκόμη καί στά Μαθηματικά τά λεγόμενα *"ἀξιώματα"* δέν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρά προτάσεις ἄνευ ἀποδείξεως. Τίς προτάσεις μάλιστα αὐτές παραδεχόμαστε διά τῆς πίστεως, καθότι χωρίς αὐτές ἡ ἐπιστήμη τῶν Μαθηματικῶν δέν θά μποροῦσε νά στηρίξει τό οἰκοδόμημά της.

Ἄλλωστε, καί οἱ ἐπιστήμονες κάθε γενιᾶς βασίζονται στίς παρατηρήσεις καί τά συμπεράσματα τῶν προηγουμένων. Μέ τήν πίστη πρός τά δεδομένα αὐτά προχωροῦν συνήθως στήν ἔρευνα ἄλλων ἀγνώστων πεδίων τῆς ἐπιστήμης. Ἡ πίστη αὐτή στήν ἀξία τῶν ἐπιστημονικῶν δεδομένων πρός νέες ἐπιστημονικές κατακτήσεις ἀποτελεῖ τόν σοβαρότερο παράγοντα γιά τήν συνεχῆ ἀνάπτυξη τῶν ἐπιστημῶν.

Ἀκόμη δηλαδή καί σ᾽ ἐκείνους πού δῆθεν ἀπορρίπτουν τήν πίστη καί δέν θέλουν νά ἀκοῦν τίποτε ἄλλο, παρά μόνο τήν λέξη ἐπιστήμη, ὑπάρχει ἡ πίστη, καί μάλιστα καί κάποια δόση μικρῆς ἤ μεγάλης εὐπιστίας.

Μήπως ὅπως καί τά ἀθεϊστικά φιλοσοφικά ρεύματα δέν βασίζονται στήν πίστη ὅτι δέν ὑπάρχει Θεός; Πότε ἄραγε μπόρεσαν νά ἀποδείξουν τό φρόνημα αὐτό ἐπιστημονικά καί δέν τό ἔχουμε μάθει;

Συμπερασματικά λοιπόν θά λέγαμε ὅτι ἡ πίστη ἀποτελεῖ μία ἀπό τίς πλέον ἐπιτακτικές καί ζωτικές ἀνάγκες τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ἀφοῦ ἡ πίστη βρίσκεται σέ ὅλες τίς στιγμές τῆς ζωῆς μας, θά πρέπει νά ὑποταχθοῦμε σ᾽ αὐτήν ἤ μᾶλλον -λογικά σκεπτόμενοι- νά τῆς δώσουμε ἀνάλογη θέση στήν διανοητική μας ζωή.

Ἄς ἀπαντήσουμε ὅμως σέ μία ἀκόμη πολύ σοβαρή ἔνσταση πού ἐγείρεται ἀπό τούς ἀρνητές τοῦ ὅρου τῆς πίστεως. Καλά ὅλα αὐτά, λέγουν, ὅμως δέν μποροῦν νά ἰσχύουν γιά τόν χριστιανισμό καί τήν θρησκευτική πίστη· καί τοῦτο διότι ἡ χριστιανική πίστη δέν εἶναι σάν τήν πίστη πού χρησιμοποιοῦμε στήν καθημερινή ζωή, καθώς τό περιεχόμενό της εἶναι ἀόρατα, ὑπερβατικά καί ἀκατάληπτα πράγματα, ἀληθινά μυστήρια. Ὁ χριστιανισμός μέ ἄλλα λόγια δέν ἀπαιτεῖ πίστη σέ πράγματα πού μπορεῖ νά γίνουν ἀντιληπτά μέ τίς αἰσθήσεις μας ἤ ἔστω μέ τίς αἰσθήσεις κάποιων ἀξιόπιστων προσώπων ἤ νά γίνουν κάποτε ἀντικείμενο ἐπιστημονικῆς ἔρευνας καί παρατήρησης. Ἀντιθέτως, ζητᾶ ἀπό τόν ἄνθρωπο νά πιστεύσει σέ πράγματα ἀκατάληπτα, τά ὁποῖα οὔτε ἀκριβῶς νά τά κατανοήσει μπορεῖ, ἀλλά οὔτε καί νά τά ἐξετάσει· ὁ χριστιανισμός ἀπαιτεῖ πίστη σέ πλῆθος ἀπό ὑπερβατικά μυστήρια, σέ ἀλήθειες δηλαδή πού ὑπερβαίνουν κατά πολύ τήν ἀνθρώπινη νόηση. Πῶς εἶναι λοιπόν

δυνατόν νά παραδεχθοῦμε καί νά πιστεύσουμε μυστήρια, τά ὁποῖα δέν μποροῦμε ποτέ νά ἀντιληφθοῦμε, νά ἐξετάσουμε, νά ἀποδείξουμε καί νά κατανοήσουμε, ὅπως ἡ Τριαδικότης τοῦ Θεοῦ, ἡ ὕπαρξη τῶν Ἀγγέλων, ἡ μετά θάνατον αἰώνια ζωή, ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν καί ἄλλα παρόμοια;

Πράγματι, ἀπαντᾶμε, ἡ χριστιανική πίστη μᾶς παρουσιάζει πολλές ἀλήθειες ὑπερφυσικές, τίς ὁποῖες περιβάλλει τό πέπλο τοῦ μυστηρίου. Οἱ ἀλήθειες αὐτές δέν μποροῦν νά κατανοηθοῦν πλήρως ἀπό ἐμᾶς -μέ τήν ἐπιστημονική ἔννοια τοῦ ὅρου- διότι ὑπερβαίνουν καί τίς αἰσθήσεις καί τήν νόησή μας, καί ἀφοροῦν ζητήματα ὄχι τοῦ ὁρατοῦ κόσμου, ἀλλά τοῦ ἀοράτου καί ὑπερφυσικοῦ, στόν ὁποῖο ἡ διάνοια καί οἱ αἰσθήσεις μας ἀκόμη ἀδυνατοῦν νά διεισδύσουν.

Παρά τό ὅτι ὅμως τά θρησκευτικά καί πνευματικά αὐτά ζητήματα εἶναι ὑπερβατικά, ὑπερβαίνουν δηλαδή τίς δυνατότητες τῶν αἰσθήσεων καί τῆς νοήσεώς μας, δέν συνεπάγεται φυσικά ὅτι γιά τόν λόγο αὐτό εἶναι καί ἀνύπαρκτα. Εἶναι δηλαδή ἐντελῶς ἐσφαλμένο νά ἰσχυρισθοῦμε πώς ὁ,τιδήποτε εἶναι ἀόρατο καί ὑπερβατικό, εἶναι ἀπαραίτητα ἀνύπαρκτο ἤ παράλογο. Ἡ πίστη σέ κάτι ἀόρατο ἤ ὑπερβατικό δέν ἀντιβαίνει πάντοτε στήν λογική.

Ἄς ἀναφέρουμε ἕνα πολύ ἁπλό παράδειγμα: Ἐάν παλαιότερα, πού δέν ὑπῆρχε τό διαδύκτιο, ἀνέφερε κάποιος σέ ἀνθρώπους πού ζοῦν ἀπομονωμένοι σέ ὑπανάπτυκτα μέρη τοῦ κόσμου τήν ὕπαρξη καί τήν λειτουργία τῶν ἀεροπλάνων ἤ τῶν πυραύλων, χωρίς μάλιστα νά τούς δείξει καί κάποια σχετική φωτογραφία, θά ἦταν εὔκολο οἱ ἄνθρωποι αὐτοί νά τόν πιστεύσουν; Προφανῶς ὄχι· καί τί θά σήμαινε αὐτό; Ἐπειδή οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι δέν μποροῦσαν οὔτε προσωπική ἐμπειρία τῶν ἀεροπλάνων ἤ τῶν πυραύλων νά ἔχουν, ἀλλά οὔτε καί νά κατανοήσουν μέ τό μυαλό τους, πῶς εἶναι δυνατόν νά ὑπάρχουν καί νά λειτουργοῦν οἱ συγκεκριμένες ἀνθρώπινες ἐφευρέσεις, μήπως αὐτές ἦταν καί κάτι τό ἀνύπαρκτο ἤ τό παράλογο; Ἐπειδή γιά τούς ἀνθρώπους αὐτούς οἱ ἐφευρέσεις ἐκεῖνες ἦταν κάτι τό ὑπερβατικό, σήμαινε ὅτι ἦταν καί ἀνύπαρκτες;

Ὅταν ἐπίσης ἀνακαλύφθηκε τό ἠλεκτρικό ρεῦμα, γιά κάποιους ὑπανάπτυκτους καί ἀπομονωμένους ἀνθρώπους τοῦ πλανήτη αὐτό ἦταν κάτι τό ὑπερβατικό· ἦταν δηλαδή ἕνα ἄγνωστο, ἀκατάληπτο καί

ἀνεξήγητο μυστήριο, πού ὑπερέβαινε κατά πολύ τίς νοητικές τους δυνάμεις. Ἐάν λοιπόν μιλούσαμε τότε στούς ἀνθρώπους ἐκείνους γιά τό ἠλεκτρικό ρεῦμα, γιά τήν μεγάλη αὐτή ἐφεύρεση, θά τούς μιλούσαμε γιά κάτι τό ἀνύπαρκτο ἤ τό παράλογο, ἐπειδή γιά ἐκείνους ἦταν κάτι τό ὑπερβατικό; Ἐπαναλαμβάνουμε λοιπόν ὅτι εἶναι ἐντελῶς ἐσφαλμένο νά ἰσχυριζόμαστε πώς ὁ,τιδήποτε εἶναι ἀόρατο καί ὑπερβατικό, εἶναι ἀπαραίτητα ἀνύπαρκτο ἤ παράλογο.

Ἐπιπλέον ὀφείλουμε νά σημειώσουμε ὅτι ἡ καθημερινή πεῖρα καί ἡ μελέτη τῆς λειτουργίας τῶν αἰσθήσεών μας διδάσκει τά ἑξῆς: Ὅ,τι οἱ αἰσθήσεις μᾶς φανερώνουν, δέν εἶναι τό μόνο πού ὑπάρχει, καθόσον αὐτές εἶναι πεπερασμένες καί δέν μᾶς παρέχουν τό αἴσθημα κάθε ὑπαρκτῆς πραγματικότητος. Ὑπάρχουν διάφορες φυσικές ἀλήθειες, πραγματικότητες αὐτοῦ τοῦ κόσμου, τίς ὁποῖες ἀδυνατοῦμε νά ἀντιληφθοῦμε πλήρως καί νά κατανοήσουμε μέ τίς αἰσθήσεις μας. Πέρα ἑπομένως ἀπό τόν αἰσθητό αὐτό κόσμο ὑπάρχει ἡ λεγομένη ὑπερβατική πραγματικότης, ἡ ὁποία εἶναι ἐξίσου ὑπαρκτή καί ἀντικειμενική μέ αὐτή στήν ὁποία ζοῦμε.

Παρά τό ὅτι ὅμως ἡ ὑπερβατική αὐτή πραγματικότης ὑπερβαίνει τίς αἰσθήσεις καί τίς διανοητικές μας δυνάμεις, καθώς περικλείει διάφορα *"μυστήρια"*, δέν ἕπεται φυσικά ὅτι εἶναι ἀνύπαρκτη ἤ ὅτι ἀντιτίθεται στήν λογική. Ἐάν βρεθεῖ κάποιος πού θά μᾶς δώσει αὐθεντικές διαβεβαιώσεις γιά τήν πραγματική -καί ὄχι φανταστική προφανῶς- ὕπαρξη τῆς ὑπερβατικῆς αὐτῆς πραγματικότητος, τότε τό μυαλό μας μπορεῖ κάλλιστα νά τήν ἀποδεχθεῖ καί νά τήν πιστεύσει.

Πράγματι, ἀρκετοί διάσημοι ἐπιστήμονες ἀποδέχονται ὅτι ὁλόκληρη ἡ φύση εἶναι γεμάτη ἀπό ἀνεξήγητα μυστήρια. Παρά ταῦτα, ἄν καί δέν τά κατανοοῦμε πλήρως, πιστεύουμε στήν ὕπαρξη τῶν διαφόρων φυσικῶν ἀληθειῶν, διότι ἡ λογική, ἡ πεῖρα, ἡ μαρτυρία κάποιων μᾶς βεβαιώνουν γιά τήν ὕπαρξή τους.

Ἀφοῦ λοιπόν ἀκόμη καί ὁ φυσικός κόσμος παρουσιάζει τόσα ἄγνωστα μυστήρια, γιατί νά θεωρεῖται παράδοξο νά ἔχει καί ὁ πνευματικός κόσμος τά δικά του μυστήρια; Γιατί νά ἐκπλησσόμαστε καί νά δυσανασχετοῦμε ἐνώπιον τῶν ὑπερβατικῶν πνευματικῶν μυστηρίων, τῶν διαφόρων δηλαδή θρησκευτικῶν ἀληθειῶν, καί νά θέλουμε νά τίς ἀπορρίψουμε ὡς παράλογες καί ἀνύπαρκτες, τήν

στιγμή πού ἡ ἀνθρώπινη λογική δέν μπορεῖ νά ἐννοήσει πλήρως καί νά ἐξηγήσει οὔτε αὐτό τόν ὁρατό κόσμο, μέσα στόν ὁποῖο ζεῖ καί κινεῖται;

Ὅταν ὁ ἴδιος μας ὁ ἑαυτός εἶναι γεμᾶτος ἀπό μυστήρια, πῶς ἔχουμε τήν ἀξίωση ὁ Δημιουργός τοῦ σύμπαντος νά μή καλύπτεται ἐπίσης ἀπό μυστήριο; Πῶς εἶναι δυνατόν ἡ πεπερασμένη καί ἀδύναμη λογική μας νά κατανοήσει τόν ἄπειρο καί ἄναρχο Θεό, ἐάν Αὐτός ὁ Ἴδιος δέν ἀποκαλύψει τόν Ἑαυτό του στό δημιούργημά Του, μέ ὅλους ἐκείνους τούς θαυμαστούς τρόπους πού προηγουμένως ἀναφέραμε;

Κατά συνέπεια δέν εἶναι καθόλου παράλογο νά χρησιμοποιοῦμε τήν πίστη γιά τίς πνευματικές ἐκεῖνες ἀλήθειες, τίς ὁποῖες δέν ἀντιλαμβανόμαστε μέ τίς αἰσθήσεις καί τήν νόηση. Ἐκεῖνος πού ἰσχυρίζεται ὅτι δέν πιστεύει, ἐπειδή δέν κατανοεῖ, γιά νά εἶναι συνεπής μέ τήν σκέψη του αὐτή, θά πρέπει νά μή περιορίζει τήν ἀντίρρησή του μόνο στά ζητήματα τῆς πνευματικῆς σφαίρας, ἀλλά κατά λογική συνέπεια θά πρέπει νά ἐπεκτείνει τήν ἀντίρρησή του, ἀκόμη καί σ᾽ αὐτά τά πλέον ἁπλά πράγματα τοῦ κόσμου, καθώς τά περισσότερα, ἄν ὄχι ὅλα, εἶναι γεμᾶτα ἀπό μυστήρια· ἔτσι βέβαια ἴσως καί νά φθάσει στό τέλος νά ἔχει ἀμφιβολίες, ἀκόμη καί γιά τήν ἴδια τήν ὕπαρξή του, ἐφόσον καί αὐτή συνδέεται μέ ἄπειρα μυστήρια.

Φθάνοντας πρός τό τέλος τῆς μελέτης μας, θά θέλαμε νά τονίσουμε ὅτι ἡ στάση τῆς Ὀρθοδοξίας ἀπέναντι στήν ἐπιστήμη, καί τίς προόδους της, εἶναι στάση δοξολογίας καί εὐχαριστίας πρός τόν Θεό. Γνωρίζουμε ἄλλωστε καλά, ὅτι ἡ δυνατότης νά σκέφτεται λογικά ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἕνα μεγάλο δῶρο τοῦ Θεοῦ πρός αὐτόν. Ὁ ἀπόστολος Παύλος μάλιστα προτρέπει χαρακτηριστικά τούς χριστιανούς, «*τέλειοι γίνεσθε ταῖς φρεσί*» (Α΄ Κορ. ιδ΄, 20)· νά χρησιμοποιοῦμε δηλαδή τό χάρισμα τῆς νοήσεως καί τῆς λογικῆς μέ τόν καλύτερο δυνατό τρόπο, καί γενικότερα νά εἴμαστε «*σοφοί εἰς τό ἀγαθόν*» (Ρωμ. ιστ΄, 19), «*περιπατώντας μή ὡς ἄσοφοι ἀλλ᾽ ὡς σοφοί*» (Ἐφ. ε΄, 15).

Ἡ ἀνθρώπινη γνώση καί ἐπιστήμη εἶναι ἀπόλυτα σεβαστή καί ἐπιθυμητή, ἀρκεῖ ὅμως νά μή προσπαθήσει μέ τίς δικές της ὀρθολογικές μεθόδους νά ἀποδείξει τήν ὕπαρξη τοῦ ἀπερινόητου, ἀκατάληπτου καί ἐκούσια κρυμμένου ἀπό τήν πεπερασμένη

ἀνθρώπινη νόηση Θεοῦ. Ἡ ἀνθρώπινη γνώση δέν πρέπει οὔτε νά ὑπερτιμηθεῖ οὔτε νά ἀπολυτοποιηθεῖ οὔτε νά ὑπερβεῖ τά ὅριά της.

Ὁ πραγματικός χριστιανός γνωρίζει πολύ καλά, πῶς ὀφείλει νά συνδέει τήν πίστη μέ τήν ἀνθρώπινη γνώση, τήν λογική καί τήν νόηση. Ἐνῶ ὁ χριστιανός βασίζεται στήν πίστη, ὅσον ἀφορᾶ τά ὑπερβατικά καί θεῖα μυστήρια, χρησιμοποιεῖ παράλληλα μέ ὀρθό τρόπο, μέ ἐπίγνωση τήν ἀνθρώπινη γνώση. Δέν λησμονεῖ ὅτι ἡ ἀνθρώπινη γνώση εἶναι μία καθαρά φυσική κατάσταση, ἡ ὁποία λειτουργεῖ μέ φυσικούς ὅρους, ἐνῶ ἀντιθέτως ἡ πίστη εἶναι μία ὑπερφυσική κατάσταση, εἶναι μία χαρισματική κατάσταση, μία κοινωνία μέ τόν Θεό.

Ἐάν παραμερισθεῖ ἡ ἀξία τῆς πίστεως καί στοχεύσουμε ἐσφαλμένα σέ μία *"ἐπιστημονική"* γνώση τοῦ Θεοῦ, τότε στήν πραγματικότητα θά καταλήξουμε στήν ἄγνοια καί τήν ἀπιστία. Ἄγνοια, καθώς ὁ πεπερασμένος ἄνθρωπος δέν εἶναι δυνατόν νά προσεγγίσει κυρίως σ᾽ αὐτή τήν ζωή τόν ἀπερινόητο καί προαιώνιο Θεό καί Δημιουργό μας· ἀπιστία, καθώς ὅταν γνωρίζουμε κάτι, παύουμε νά τό πιστεύουμε, καθώς ἐκεῖ ἀκριβῶς πού ἀρχίζει ἡ γνώση, τελειώνει ἡ πίστη.

Ἐννοεῖται φυσικά ὅτι οὔτε ἡ ἀξία τῆς γνώσεως πρέπει νά παραμερισθεῖ. Ὁ πιστός δέν χρησιμοποιεῖ μέν τήν ἀνθρώπινη λογική, τήν γνώση καί τήν σοφία ὡς τρόπο γνωριμίας του μέ τόν Θεό, ὅμως οὔτε τήν ἀξία τους μειώνει οὔτε φυσικά τίς θεωρεῖ ἄχρηστες κατά τήν προσέγγισή του πρός τόν Θεό. Διότι στό ζήτημα τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἡ γνώση χωρίς τήν πίστη θεωρεῖται στήν πραγματικότητα, ὅπως προαναφέραμε, ἄγνοια καί ἀπιστία, ἔτσι καί ἡ πίστη χωρίς τήν λογική, τήν φρόνηση καί τήν γνώση καταλήγει στήν εὐπιστία. Τήν εὐπιστία ὅμως καί τήν ἐπιπολαιότητα στό ζήτημα τῆς πίστεως τήν καταδίκασε ὁ Ἴδιος ὁ Κύριός μας.

Τέλος ὁ πραγματικός χριστιανός γνωρίζει ἐπίσης πολύ καλά πῶς νά χρησιμοποιεῖ τήν ἔρευνα στήν ζωή του. Ἡ φράση *"πίστευε καί μή ἐρεύνα"*, δέν ἐκφράζει τήν Ὀρθοδοξία οὔτε ὑπάρχει στήν Ἁγία Γραφή καί τήν Ἱερά Παράδοση. Κάποιοι χρησιμοποιοῦν τήν φράση αὐτή μέ σκοπό νά διασύρουν τήν Ὀρθοδοξία, ὅτι δῆθεν διακηρύσσει μέ πολύ ἀλαζονεία τήν αὐθεντία της, χωρίς νά ἔχει τήν διάθεση νά

ἀπολογηθεῖ γι᾽ αὐτήν, χωρίς νά ἐπιδέχεται ἔρευνα ἤ ἀντίλογο. Ἡ Ὀρθοδοξία παρουσιάζεται ὡς ἕνα δυναστικό καθεστώς, πού ἀπαιτεῖ τήν δουλική ὑποτέλεια τῶν μελῶν της, τά ὁποῖα ὑποτάσσονται ὡς ἄλογα πρόβατα ἄνευ ὁποιασδήποτε ἀντιλογίας, ἡ δέ πίστη χαρακτηρίζεται ὡς μία ἄρνηση γιά μάχη, ὡς ἄνετη ἀπόδραση, ὡς καθαρή αὐτοπροδοσία, ὡς ἀμετακίνητος δογματισμός.

Ἡ Ὀρθοδοξία βέβαια, ὄχι μόνο δέν διαφωνεῖ μέ τήν ἔρευνα, ἀλλά ἀντιθέτως παρακινεῖ γιά ἔρευνα, τόσο σέ ὑλικά καί φιλοσοφικά ζητήματα, ὅσο καί σέ ζητήματα τῆς Ὀρθόδοξης διδασκαλίας καί θεολογίας, σέ ζητήματα πού ἀφοροῦν ὑπερβατικά μυστήρια καί ἀλήθειες.

Βέβαια στό σημεῖο αὐτό ὀφείλουμε νά τονίσουμε κάτι πολύ σημαντικό: Ἐνῶ γιά τήν ἐπιστήμη τό ὑπερβατικό εἶναι *"σχετικό"*, γιά τήν Ὀρθοδοξία τό ὑπερβατικό εἶναι κάτι τό *"ἀπόλυτο"*. Τί σημαίνει αὐτό; Στήν ἐπιστήμη τό ὑπερβατικό, αὐτό δηλαδή πού σέ μία δεδομένη χρονική στιγμή ὑπερβαίνει τήν νόηση καί τίς αἰσθήσεις μας εἶναι *"σχετικό"*, καθώς ἡ ἐπιστήμη ἐξελίσσεται καί μπορεῖ σύντομα νά τό κατακτήσει. Κάτι τέτοιο συνέβη γιά παράδειγμα μέ τήν ἠλεκτρική ἐνέργεια, τά ἀεροπλάνα, τά ὑποβρύχια, τά ὁποῖα ἦταν κάποτε κάτι τό ὑπερβατικό, ἐνῶ τώρα ἀποτελοῦν ἀνθρώπινες ἐπιστημονικές κατακτήσεις.

Στήν Ὀρθοδοξία ὅμως δέν συμβαίνει κάτι ἀνάλογο, καθώς γι᾽ αὐτήν τό ὑπερβατικό δέν εἶναι *"σχετικό"*, ἀλλά *"ἀπόλυτο"*. Τί σημαίνει αὐτό; Σημαίνει ὅτι ὁ πιστός χριστιανός μέ τήν προτροπή τοῦ Διδασκάλου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐρευνᾶ μέν τίς ἅγιες Γραφές καί τήν Ἱερά Παράδοση προκειμένου νά μάθει τήν Ὀρθόδοξη διδασκαλία καί τήν θεολογία μας, καί νά ἔλθει προοδευτικά σέ ἐπαφή μέ τά ἄγνωστα, θεολογικά καί ὑπερβατικά μυστήρια τῆς πίστεώς μας· τά μυστήρια ὅμως αὐτά, ὅπως γιά παράδειγμα τήν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν σωμάτων ἤ τήν μακαριότητα στήν βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τά προσεγγίζει μέ βάση τό γνωστικό ὑλικό τῆς θείας ἀποκαλύψεως. Ἐρευνᾶ δηλαδή καί μαθαίνει γιά τίς δογματικές καί ὑπερβατικές αὐτές ἀλήθειες τῆς πίστεώς μας, μόνο ὅσα ὁ Κύριος ἀποκάλυψε στούς ἀνθρώπους, μόνο ὅσα ὁ Κύριος ἐπέτρεψε νά μάθουμε σ᾽ αὐτή τήν ζωή προκειμένου νά μή ἐπηρεασθεῖ ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου,

προκειμένου νά μή προσβληθεῖ ἤ καταστρατηγηθεῖ τό αὐτεξούσιό του.

Γιά παράδειγμα κατά τήν ἔρευνά μας γιά τήν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν καί τήν βασιλεία τῶν οὐρανῶν μαθαίνουμε μόνο ὅσα μᾶς ἀρκοῦν ἀφ᾽ ἑνός γιά νά πιστεύσουμε στήν ὕπαρξή τους καί ἀφ᾽ ἑτέρου γιά νά παρακινηθοῦμε νά ἀγωνισθοῦμε μέ ἰδιαίτερο ζῆλο, ὥστε νά ἀξιωθοῦμε νά λάβουμε ἄφθαρτα σώματα καί νά εὐφραινόμαστε αἰώνια στήν βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Ἐάν ὁ Θεός ἐπέτρεπε ἀπό αὐτή τήν ζωή νά ἔχουμε ἐμπειρία ἤ πλήρη γνώση τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, πού εἶναι ὁ Ἴδιος ὁ Χριστός, αὐτό θά ἐπηρέαζε τό αὐτεξούσιό μας, θά μᾶς ἐξανάγκαζε στήν πραγματικότητα νά τήν ποθήσουμε, κάτι πού ἀπό τήν ἀρχή τῆς ὁμιλίας μας ἔχουμε ἀναφέρει ὅτι εἶναι τελείως ἀντίθετο μέ τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, τελείως ἀντίθετο μέ τόν σκοπό τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ διά τῆς ἔρευνας λοιπόν γνώση τῆς Ὀρθόδοξης δογματικῆς θεολογίας δέν ἐξελίσσεται, ὅπως ἐξελίσσεται ἡ ἐπιστήμη, ἀλλά σταματᾶ ἐκεῖ πού ἡ θεία ἀποκάλυψη ἀποφασίζει, προκειμένου νά διαφυλαχθεῖ τό αὐτεξούσιο τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ πιστοί κατά τήν ἔρευνά τους στά θεολογικά ζητήματα ὀφείλουν νά πιστεύσουν στήν ἀξιοπιστία τοῦ Ἰησοῦ, νά σταματήσουν στό συγκεκριμένο Γραφικό γνωστικό ὑλικό τῆς θείας ἀποκαλύψεως καί ὄχι νά προσπαθήσουν διανοητικά καί ἐπιστημονικά σκεπτόμενοι νά ἑρμηνεύσουν τά ὑπερβατικά μυστήρια τῆς πίστεώς μας οὔτε νά προσπαθήσουν μέ λογικές ἀναλύσεις καί ἀποδείξεις νά τά κάνουν ἀντικείμενο ἐπιστημονικῆς ἔρευνας. Ἐάν ἐπιχειρήσουν κάτι τέτοιο, τότε θά μετατραποῦν ἀπό πιστούς ἐρευνητές, σέ ἄπιστους ἐπιστήμονες.

Ἀντιθέτως, ἡ σχέση τοῦ θεολόγου, τοῦ πιστοῦ ἐρευνητοῦ πρός τό ὑπερβατικό του ἀντικείμενο -τόν Θεό- δέν εἶναι σχέση ἐπιστήμονος πρός τό ἀντικείμενο τῆς ἔρευνας, ἀλλά ὑπαρξιακή σχέση λατρείας. Ὁ θεολόγος πιστεύει· δέν ἐξετάζει ἐπιστημονικά τόν Θεό. Γι᾽ αὐτό καί ἡ θεολογία ὡς Θεο-λογία δέν εἶναι μία ἐπιστήμη ὅπως οἱ ὑπόλοιπες, καθώς δέν μπορεῖ νά ἐρευνήσει τό ἀντικείμενό της -τόν Θεό- μέ τίς μεθόδους πού ἀκολουθεῖ ἡ ἀνθρώπινη ἐπιστήμη. Ὁ Θεός δέν εἶναι ἐνδοκοσμικό ἀντικείμενο καί ἐμπειρικά διαπιστώσιμη

πραγματικότητα τοῦ κόσμου αὐτοῦ οὔτε γιά τήν ἐπιστήμη οὔτε γιά τήν θεολογία.

Γι᾽ αὐτούς ἀκριβῶς τούς λόγους ἔλεγε καί ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος τό περίφημο, «*πιστεύω, δέν ἐρευνῶ· πιστεύω, δέν προσπαθῶ νά ἐξηγήσω τό ἀκατάληπτο· πιστεύω, δέν μετρῶ τό ἀμέτρητο. Ἐάν πιστεύσω, φωτίζομαι στήν ψυχή· ἐάν ἀρχίσω νά περιεργάζομαι σκοτίζω τό λογικό μου. Ἐάν πιστεύσω, ὅπως πρέπει, ἀνυψώνομαι πρός τόν οὐρανό· ἐάν ἀναζητήσω μέ περιέργεια, καταβιβάζομαι στόν βυθό*» (P.G.59, 584).

Σεβασμιώτατε,
Σεβαστοί Πατέρες,
Ἀγαπητοί ἐν Χριστῷ ἀδελφοί

Μπορεῖ τελικά ὁ ὅρος "*πίστη*" νά ἐκφράζει τόν σύγχρονο ἄνθρωπο τῆς ἐπιστημονικῆς ἐξέλιξης καί τῆς ἔρευνας; Ὄχι, ἁπλά μπορεῖ, ἀλλά ἡ πρόσφατη μεγάλη δοκιμασία τῆς πατρίδος μας ἔδειξε μάλιστα ὅτι ὁ ὅρος "*πίστη*" ἐπιβάλλεται νά λάβει τήν πιό ἐξέχουσα θέση στήν ζωή μας· διότι μέσα ἀπό τήν πίστη θά συναντήσουμε ξανά τούς ἀνθρώπους πού τόσο πρόωρα ἔφυγαν ἀπό αὐτή τήν ζωή, μέσα ἀπό τήν πίστη θά εἴμαστε βέβαιοι ὅτι ζοῦν καί ὑπάρχουν καί μάλιστα σέ μία καλύτερη βιοτή, μέσα ἀπό τήν πίστη θά παρηγορηθοῦμε γιά τήν ἀπουσία τους, μέσα ἀπό τήν πίστη θά συνεχίσουμε νά ἐπικοινωνοῦμε μαζί τους.